

Øst-Timor: For mye tilgivelse?

SVEN GUNNAR SIMONSEN
Frlansskribent

Dili, Øst-Timor. Har et lands ledere moralsk rett til å tilgi personer som er dømt for drap, tortur og forbrytelser mot menneskeheten – å sette til side ofrenes krav om rettferdighet – fordi de mener det er i fellesskapets interesse?

På Øst-Timor raser diskusjonen etter en lang rekke benådninger og løslatelser beordret av presidenten, Nobels fredspris-vinner José Ramos-Horta, og statsministeren, tidligere geriljaleder Xanana Gusmão.

Stadig flere mener at de to har tråkket over både etiske og juridiske grenser, og at de håndterer nasjonens traumer på en måte som slett ikke bidrar til forsoning og fredsbygging.

Forbrytere går fri. Minst 100 000 – men kanskje så mange som 200 000 – øst-timoresere ble drept eller døde av sult og sykdom forårsaket av Indonesias okkupasjon i årene 1975-1999. Da et flertall av øst-timoreserne valgte selvstendighet i en folkeavstemning i august 1999, utløste det en berserkgang av pro-indonesiske militser hvor 1400 personer ble drept, og to tredjedeler av befolkningen ble drevet på flukt.

Svært få er blitt stilt til rette etter den brutale okkupasjonen. En bilateral «sannhets- og vennskapskommisjon» har mest vært et redskap for å frita indonesiske ledere for ansvar. Og en omfattende rapport fra Øst-Timors egen *Kommisjon for mottakelse, sannhet og forsoning (CAVR)*, som dokumenterer overgrep under okkupasjonen, støver ned fordi parlamentet stadig vekk utsetter å behandle den.

Den nærmest totale straffriheten gjelder ikke bare okkupasjonen. I 2006 opplevde Øst-Timor en ny krise. Politiet og hæren falt fra hverandre, gategjenger herjet i Dili, flere tusen hus ble brent ned, og 150 000 ble internt fordrevet. Blant de få som er idømt straff etter krisen er mange senere frigitt eller har fått forkortet sine straffer. Politimenn og militære som begikk alvorlige forbrytelser er fremdeles i tjeneste.

«Opprørende.» Presidentens og statsministerens forsoningsvilje har imponert mange, men etter hvert er flere blitt sinte og skuffet over det de mener er uakseptabel ettergivenesshet.

Sterkest ble reaksjonene etter at timoresisk politi sist sommer pågrep en tidligere leder for indonesisk-støttet milit, *Maternus Bere*. I september 1999 ledet han angrepet på en kirke i landsbyen Suai, hvor to hundre personer ble massakrert. Bere er tiltalt av FN for en lang rekke forbrytelser mot menneskeheten.

Samtidig som timoreserne 30. august feiret tiårsjubileet for folkeavstemningen om selvstendighet, drev særlig statsminister Gusmão et intenst

Noen blir straffet Tidligere opprørere eskortert av politiet i Dili, 3. mars (nederst), i bakkant av en rettssak som sendte 27 mennesker i fengsel i mellom ni og 17 år for delaktighet i attentatforsøket mot president José Ramos-Horta (over t.v) og et angrep på statsminister Xanana Gusmão (t.h.).

Foto: REUTERS/SCANPIX

”

Presidentens og statsministerens forsoningsvilje har imponert mange, men etter hvert er flere blitt sinte og skuffet over det de mener er uakseptabel ettergivenesshet.

spill for å få overlevert Bere til Indonesia – og friheten. Det lykkes omsider, til Gusmãos og Ramos-Hortas tilfredshet.

Men kritikken ble kraftig, nasjonalt og internasjonalt. Gusmão opplevde for første gang et opprør i regjeringskoalisjonen. FNs menneskerettighetskommisjonær kalte frivelsen av Bere «ekstremt beklagelig», og påpekte i et brev til presidenten at den gikk på tvers av både grunnloven, straffeloven, og en serie resolusjoner fra FNs sikkerhetsråd.

For å få sin vilje hadde den karismatiske Gusmão satt både politi og dommere under hardt press. Kritikken senere avfeide han med kommentaren «Hvis jeg har gjort noe galt, så vet jeg veien til fengselet.»

I Dili reagerte Josh Trindade, dataspesialist og samfunnsforsker, med å opprette en Facebook-side for rettferdighet etter masse-overgrep i landet. «Bere-saken er svært, svært opprørende. Jeg er en stor fan av Xanana, men det han gjorde var galt,» sier Trindade.

Straffe alle – eller ingen? De øst-timoresiske lederne vilje til å la forbrytere gå fri er blitt så oppsiktsvekkende at mange spør seg hva som ligger bak. En viktig del av forklaringen, mener mange, er at de to lederne er så skråsikre på egen dømmekraft at de ikke vil lytte til motargumenter.

Statsminister Gusmão forklarer åpent sin opptreden i Bere-saken med at han selv vet best hva som er i nasjonens interesse. Og viktigst av alt for Øst-Timor er det å ha et godt forhold til Indonesia.

Ved flere benådninger har president Ramos-Horta anført at okkupasjonens «egentlige» forbrytere sitter trygt i Indonesia. Kan ikke de straffes, er det meningsløst å straffe deres håndlangere, er resonansemotet. Men nå er det blitt klart at Ramos-Horta også vil la militære ledere og arkitektene bak undertrykkelse og massedrap gå fri. Sammen med Gusmão motarbeider han opprettelsen av en internasjonal straffedomstol, som blant andre FN ønsker.

Fredsprisvinneren brukte den symboltunge seremonien 30. august ifjor til å oppfordre: «La oss legge fortiden bak oss» – og så straks fastslå: «Det blir ikke noe internasjonal straffedomstol.» Rammen gjorde det maksimalt provoserende for gruppene som kjemper for å få stilt de ansvarlige for retten.

Ramos-Horta argumenterer også med at timoreserne selv også har mye å svare for. Men for de mange som er blitt voldtatt, torturert eller har mistet sine kjære lyder argumentet «vi er alle helter, og vi er alle overgripere» som lettvent retorikk.

Ettertanke I november 1991 ble minst 250 selvstendighets-tilhengere drept på Santa Cruz-kirkegården i Dili. På årsdagen har en ung mann tent lys for de døde. Foto: SVEN GUNNAR SIMONSEN

Brent ned Seks tusen hus ble ødelagt i Dili under krisen i 2006. Foto: SVEN GUNNAR SIMONSEN

Beundret og omstridt Unge tilhengere stiller opp for Xanana Gusmão. Foto: SVEN GUNNAR SIMONSEN

Straffrihetens risiko. Å benåde er ikke det samme som å tilgi; tilgivelse kan bare skje mellom offer og overgriper. Men på Øst-Timor føler mange ofre at det politikerne gjør, er å tilgi i deres navn.

Ramos-Horta levde selv i eksil under Indonesias okkupasjon, men mistet en søster og to brødre – noe han minnet tilhørerne om i sin tale 30. august. Xanana Gusmão er geriljalederen som satt sju år i indonesisk fengsel. Ingen kan betvile at de har ofret og lidd. Men dét, sier kritikerne, gir dem ikke rett til å tilgi overgrep begått mot andre: «For en statsmann er faktisk ikke ens personlige historie relevant i det hele tatt,» bemerket lederen for en internasjonal hjelpeorganisasjon i Dili.

Etter apartheidregimet i Sør-Afrika ble mange benådet som del

av Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid, men det skjedde etter at hver enkelt måtte fortelle alt om sine overgrep, og bekjenne anger. Det ga en slags oppreisning for ofrene.

«Ofrene trenger å føle i det minste at det de opplevde vil ikke skje igjen,» sier Cristian Correa fra *International Center for Transitional Justice* i New York, som samarbeider med CAVR. «De må se at overgrepene erkjennes, at samfunnets verdier bekreftes gjennom etterforskning, at de som har lidd mest får erstatning – og at samfunnet husker og lærer av det som skjedde.»

Forgive and forget – å tilgi og glemme – er noe øst-timoresere gjerne sies å være flinke til. I dag er risikoen at overgripene ikke lærer, og at ofrene ikke glemmer.

”

Å benåde er ikke det samme som å tilgi; tilgivelse kan bare skje mellom offer og overgriper. Men på Øst-Timor føler mange ofre at det politikerne gjør, er å tilgi i deres navn.

fakta

Øst-Timor

- » 1,1 mill. innbyggere. 98 prosent katolikker.
- » Hovedstad: Dili
- » Areal: 14,874 km² (som Buskerud fylke)
- » Språk: Tetum og portugisisk (offisielle), bahasa Indonesia
- » Selvstendig stat siden 2002
- » Under FN-administrasjon (UNTAET) 1999-2002.
- » Okkupert av Indonesia 1975-1999.
- » Portugisisk koloni i 400 år.

